

Sygn. akt II CSKP 15/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 kwietnia 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek (sprawozdawca)

SSN Marta Romańska

w sprawie z powództwa P. Niestandaryzowanego Sekurytyzacyjnego Funduszu
Inwestycyjnego Zamkniętego w W.

przeciwko M. M.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 13 kwietnia 2022 r.,

skarg kasacyjnych obu stron

od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 22 października 2018 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania
i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

P. Niestandaryzowany Sekurytyzacyjny Fundusz Inwestycyjny Zamknięty z siedzibą w W. domagał się zasądzenia na jego rzecz od pozwanej M. M. kwoty 1 290 027,43 zł z odsetkami ustawowymi od dnia wniesienia pozwu i kosztami procesu. W uzasadnieniu wskazał, że na podstawie umowy z dnia 31 maja 2014 r. nabył od G. S.A. z siedzibą w K. wierzytelność tego Banku wobec pozwanej z tytułu umowy kredytu. Dochodzona kwota obejmuje: kapitał kredytu – 771 299,63 zł, skapitalizowane odsetki – 518 727,80 zł, odsetki karne – 368 320, 30 zł oraz odsetki ustawowe liczone po dniu zawarcia umowy sprzedaży wierzytelności (od dnia 1 kwietnia 2014 r.) do dnia poprzedzającego dzień złożenia pozwu (7 grudnia 2014 r.).

Pozwana wniosła o oddalenie powództwa, podnosząc zarzut przedawnienia oraz zarzut braku legitymacji procesowej czynnej powoda.

Sąd Okręgowy w O. wyrokiem z dnia 31 sierpnia 2017 r. zasądził od pozwanej na rzecz powoda kwotę 691 616,40 zł, z zastrzeżeniem na rzecz pozwanej prawa powoływania się na ograniczenie odpowiedzialności do opisanych bliżej nieruchomości gruntowych, dla których Sąd Rejonowy w O. prowadzi księgi wieczyste Kw Nr (...) i Kw Nr (...), oddalił powództwo w pozostałej części i orzekł o kosztach procesu, przyjmując za podstawę rozstrzygnięcia następujące ustalenia faktyczne i ich ocene prawną.

W dniu 26 marca 2006 r. Getin Bank S.A. z siedzibą w K. zawarł z pozwaną i jej mężem V. F. A. umowę kredytu hipotecznego nr [...] na budowę domu. Bank udzielił wymienionym kredytobiorcom kredytu w kwocie 473 422,00 zł, indeksowanego kursem waluty CHF na okres 336 miesięcy (§ 1 umowy). Kwota kredytu w CHF została ustalona – stosownie do § 9 ust. 2 umowy - według kursu kupna tej waluty, określonego w tabeli kursów, obowiązującej w dniu uruchomienia środków i wypłacona w złotych polskich. Raty kapitałowo – odsetkowe miały być określone w CHF i spłacane w złotych polskich, po ich przeliczeniu według kursu sprzedaży tej waluty, zgodnie z tabelą kursów obowiązującą w Banku w dniu spłaty (§ 10 ust. 3 umowy). Oprocentowanie kredytu było zmienne; w dniu zawarcia umowy wynosiło 6,76 % w skali roku, stanowiąc sumę stałej marży Banku (4,05 %) oraz aktualnie obowiązującej stawki DBCHF.

Splątę kredytu zabezpieczono hipotekami kaucyjnymi na łączną kwotę 804 817,40 zł, ustanowionymi na wskazanych w pozwie nieruchomościach pozwanej. W przypadku opóźnień w spłacie kredytu Bank był uprawniony do odsetek karnych w wysokości dwukrotnego oprocentowania kredytów udzielanych w PLN przy zastosowaniu – aktualnego w dniu przewalutowania – wskaźnika DBPLN oraz marży obowiązującej w dniu wypłaty kredytu lub jego pierwszej transzy.

W dniu 10 lutego 2011 r. Bank wypowiedział kredytobiorcom umowę kredytu z zachowaniem - przewidzianego w umowie - trzydziestodniowego okresu wypowiedzenia z uwagi na niewywiązywanie się z jej warunków; jednocześnie wezwał ich do bezzwłocznej spłaty bieżącego zadłużenia. Egzekucja wszczęta przez Bank przeciwko dłużnikom - na podstawie bankowego tytułu egzekucyjnego zaopatrzonego w klauzulę wykonalności - została umorzona przez komornika sądowego postanowieniem z dnia 28 października 2014 r. z uwagi na jej bezskuteczność.

Powód nabył wierzytelność przysługującą Bankowi wobec pozwanej z tytułu umowy kredytu hipotecznego nr [...] na podstawie umowy z dnia 31 marca 2014 r. oraz sporządzonego do niej - w dniu 22 kwietnia 2014 r. - aneksu nr 1. Nabyta w ten sposób wierzytelność obejmuje: niespłacony kapitał (771 299,63 zł), odsetki umowne (18 272,26 zł), odsetki karne (368 320,30 zł) oraz koszty (4 089,80 zł).

Sąd Okręgowy podzielił stanowisko pozwanej, że umowa kredytu hipotecznego nr [...] zawierała klauzule abuzywne. Nie została ona zawarta w wyniku indywidualnych uzgodnień z pozwaną. Nie sprecyzowano w niej jasno kryteriów ustalania przez Bank kursu waluty przyjmowanego do rozliczania spłat, pozwalających kredytobiorcom na weryfikację jego poprawności. Brak takiej możliwości i zastrzeżenie na rzecz Banku w tym zakresie wyłącznej i niczym nieskrępowanej kompetencji rażąco naruszał interesy pozwanej, narażając ją na nieograniczone żądania związane ze spłatą kredytu i określeniem jego wysokości. Wyeliminowanie – stosownie do art. 385¹ k.c. – niedozwolonego postanowienia zawartego w § 10 ust. 3 umowy, stanowiącego podstawę ustalenia zaległości w spłacie kredytu, nie oznacza, że w pozostałym zakresie umowa nie wiąże stron.

Podstawę określenia wysokości rat przypadających do spłaty oraz wysokości zadłużenia pozwanej powinien stanowić kurs średni ustalany przez Narodowy Bank Polski; odzwierciedla on średnią kursów, po jakich dana waluta jest sprzedawana i kupowana na rynku walutowym. Zadłużenie pozwanej z tytułu niespłaconego kapitału – przy zastosowaniu tego kursu – wynosi 691 616,40 zł. W tym zakresie powództwo skierowane przeciwko pozwanej, jako właścicielce nieruchomości obciążonych hipotekami kaucyjnymi zabezpieczającymi wierzytelność z tytułu umowy kredytu nr [...], jest usprawiedliwione. Wierzytelność ta jest wprawdzie przedawniona, jednak okoliczność ta - zgodnie z art. 77 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece - nie narusza uprawnień wierzyciela hipotecznego do uzyskania zaspokojenia, z włączeniem roszczenia o świadczenia uboczne. Odpowiedzialność pozwanej jest ograniczona do nieruchomości stanowiących przedmiot zabezpieczenia.

Sąd Apelacyjny w (...), po rozpoznaniu apelacji pozwanej, wyrokiem zaskarżonym skargami kasacyjnymi zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że zasądzoną na rzecz powódki kwotę 691 616,40 zł obniżył do kwoty 472 182,88 zł, oddalił powództwo w pozostałej części oraz dalej idącą apelację pozwanej i orzekł o kosztach procesu za obie instancje. Uznał za bezzasadny zarzut naruszenia art. 509 § 1 k.c. w związku z art. 233 § 1 k.p.c., zmierzający do podważenia skutecznego nabycia przez powoda wierzytelności Banku wobec pozwanej na podstawie umowy z dnia 31 marca 2014 r., a w konsekwencji jego legitymacji procesowej czynnej. Zaaprobował stanowisko Sądu pierwszej instancji, że eliminacja z umowy kredytu klauzul uznanych za abuzywne nie prowadzi do zniweczenia stosunku prawnego wynikającego z tej umowy. Zauważył jednak, że uzupełnienie powstałej w ten sposób luki byłoby dopuszczalne jedynie w przypadku, w którym pozostawienie jej prowadziło do upadku całej umowy i przez to zagroziło interesom konsumenta, narażając go na konieczność natychmiastowego zwrotu całego kredytu. Stwierdził przy tym, że w konkretnym stanie faktycznym niebezpieczeństwo takie nie zachodzi, gdyż umowa kredytu została skutecznie wypowiedziana przez Bank, a zastąpienie mechanizmu waloryzacyjnego opierającego się na średnim kursie CHF, ustalonym przez NBP na datę wypowiedzenia umowy, realizowałby wyłącznie interes Banku i byłoby

niekorzystne dla pozwanej. W konsekwencji przyjął, że skoro umowa kredytu została skutecznie wypowiedziana, to należało ustalić stan zadłużenia pozwanej na tę chwilę z pominięciem zawartych w niej niedozwolonych klauzul waloryzacyjnych. Dług pozwanej na dzień wypowiedzenia umowy – według nie budzącej wątpliwości opinii biegłej z zakresu bankowości M. M. – zamknął się kwotą 472 182,88 zł i w takim tylko zakresie powództwo zasługiwało na uwzględnienie.

Powód w skardze kasacyjnej, skierowanej przeciwko rozstrzygnięciu uwzględniającemu apelację pozwanej, wniósł o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego w zaskarżonej części i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania. Powołując się na podstawę kasacyjną naruszenia prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), zarzuciła naruszenie:

- art. 65 § 1 k.c. przez jego niezastosowanie i nieuwzględnienie zgodnej woli stron umowy kredytu co do powiązania wysokości świadczeń stron kursem waluty obcej skutkujące – po wyeliminowaniu klauzul określających sposób ustalania kursu CHF- uznaniem, że zadłużenie kredytobiorcy powinno zostać ustalone z pominięciem zmienności kursu tej waluty;
- art. 354 § 1 w związku z art. 56 k.c. przez jego niezastosowanie i uznanie, że po wyeliminowaniu uznanych za abuzywne klauzul określających sposób ustalania kursu CHF wysokość zadłużenia kredytobiorcy nie może zostać ustalona na podstawie kursu średniego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski, oraz
- art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez błędną wykładnię skutkującą uznaniem za bezskuteczne również tych postanowień umowy, które nie kształtowały praw i obowiązków konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami oraz nie naruszały jego interesów, co doprowadziło do zmiany charakteru stosunku zobowiązaniowego i całkowitego usunięcia powiązania świadczeń stron z kursem CHF (ryzykiem kursowym).

Pozwana, zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w części oddalającej jej apelację, w ramach podstawy naruszenia prawa materialnego, zarzuciła:

- niewłaściwe zastosowanie art. 509 § 1 k.c. polegające na przyjęciu, że powód nabył skutecznie wierzytelność przeciwko pozwanej od poprzedniego wierzyciela, mimo że w chwili cesji nie została ona dostatecznie zindywidualizowana;

- błędną wykładnię art. 58 § 1 i 2 k.c. w związku z § 10 ust. 3, § 13 i § 14 umowy kredytu hipotecznego nr [...] oraz niewłaściwe zastosowanie art. 58 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 353¹ k.c. skutkujące nieoddaleniem powództwa z uwagi na nieważność całej umowy;
- niewłaściwe zastosowanie art. 385¹ § 1 i 2 k.c. polegające na braku uznania, że abuzywność klauzul indeksacyjnych odnoszących się do kursów walut wyznaczanych przez Bank nie skutkuje nieważnością całej umowy, gdyż bez tych postanowień umownych nie można wyliczyć należności stron i wykonać umowy;
- niewłaściwe zastosowanie art. 6 ust. 1 dyrektywy rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich polegające na nieprzyjęciu, że mimo wyeliminowania z umowy kredytu klauzul uznanych za abuzywne obowiązuje ona w pozostałej części;
- błędną wykładnię art. 69 ust. 1 i ust.2 pkt 4 i 4a Prawa bankowego polegającą na braku uznania, że abuzywność klauzul indeksacyjnych w umowie kredytu nie prowadzi do nieważności jej nieważności w całości;
- niezastosowanie art. 5 k.c. w sytuacji, w której zastosowany w umowie mechanizm dowolnej indeksacji kredytu był sprzeczny z zasadami współżycia społecznego i rażąco krzywdzący dla pozwanej.

Podstawę kasacyjną naruszenia przepisów postępowania pozwana wypełniła zarzutem naruszenia art. 378 § 1 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. oraz art. 328 § 2 k.p.c. przez nierozpoznanie zarzutów poniesionych przez w apelacji.

Powołując się na tak ujęte podstawy kasacyjne, pozwana wniosła o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego w zaskarżonej części i oddalenie powództwa w całości, ewentualnie uchylenie tego orzeczenia i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powoda pozwana wniosła o jej oddalenie i zasądzenie na jej rzecz od skarżącego kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Powód, dochodząc należności objętej żądaniem pozwu, wskazał, że stanowi ona wierzytelność G. S.A. z siedzibą w K. wobec pozwanej - z tytułu zawartej

przez nią i jej byłego męża z tym Bankiem w dniu 26 marca 2008 r. umowy kredytu hipotecznego nr [...], skutecznie wypowiedzianej - nabytą przez powoda w dniu 31 marca 2014 r. na podstawie umowy przelewu wierzytelności wraz z ustanowionymi dla nich zabezpieczeniami. Ocena zasadności tak sformułowanego żądania wymagała w pierwszej kolejności rozstrzygnięcia, czy wierzytelność, której dotyczyła wymieniona umowa przelewu rzeczywiście istniała, a w przypadku pozytywnego przesądzenia tej kwestii – ustalenia jej rozmiaru. Wierzyciel-cedent może bowiem przenieść skutecznie na nabywcę-cesjonariusza wierzytelność przysługującą mu wobec dłużnika. Tylko po spełnieniu tego warunku nabywca wierzytelności jest legitymowany do jej dochodzenia.

Sąd Apelacyjny, analizując skuteczność nabycia przez powoda dochodzonej wierzytelności, skoncentrował swoją uwagę na ocenie umowy cesji pod kątem dostatecznego stopnia skonkretyzowania jej przedmiotu, jako że między stronami sporna pozostawała kwestia, czy wierzytelność Banku wobec pozwanej została objęta tą umową, dotyczącą zbycia wielu innych wierzytelności. Skoro jednak źródło cedowanej wierzytelności miała stanowić – według twierdzeń powoda – umowa kredytu hipotecznego, to należało w pierwszej kolejności rozważyć, czy umowa ta została ważnie zawarta. Sąd Apelacyjny kwestię tę przesądził pozytywnie, uznając, że wyeliminowanie z umowy kredytu klauzul waloryzacyjnych – trafnie uznanych przez Sąd pierwszej instancji za niedozwolone – nie spowodowało jej upadku. Skuteczne zaś wypowiedzenie umowy przez Bank – wobec zalegania przez kredytobiorców z zapłatą sześciu rat - spowodowało obowiązek spłaty zadłużenia istniejącego w chwili wygaśnięcia umowy, obliczonego, z pominięciem klauzul indeksacyjnych i z oprocentowaniem przyjętym w umowie, na sumę 472 182,88 zł. Ocena ta – co trafnie zarzuciła pozwana w skardze kasacyjnej – budzi jednak istotne zastrzeżenia.

Poza sporem pozostaje okoliczność, że umowa kredytu nr (...) indeksowanego do waluty obcej (CHF) została zawarta z pozwaną i jej byłym mężem jako konsumentami w rozumieniu art. 22¹ k.c. z wykorzystaniem wzorca stosowanego Bank. Podlega ona zatem kontroli - pod kątem abuzywności jej postanowień - przez pryzmat przesłanek określonych w art. 385¹ k.c.

Zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c., postanowienia umowy zawieranej z konsumentem nie uzgodnione indywidualnie – z wyjątkiem postanowień określających główne świadczenia stron, sformułowanych w sposób jednoznaczny - nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy. Artykuł 385¹ wraz z art. 385² - 385⁴ k.c. zostały dodane do kodeksu cywilnego w celu implementacji dyrektywy Rady Wspólnot Europejskich nr 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U.UE.L1993.95.29), która w stosunku do Polski zaczęła obowiązywać z dniem 1 maja 2004 r. Przy jego wykładni należy więc brać pod uwagę wskazówki wynikające z tej dyrektywy oraz dotyczącego jej dorobku orzeczniczego Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Na gruncie dyrektywy 93/13 bezpośrednim odpowiednikiem art. 385¹ k.c., jest jej art. 6 ust. 1, zgodnie z którym „Państwa Członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”. Stosownie zaś do art. 7 ust. 1 dyrektywy, „Zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów Państwa Członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie dalszemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami.”

W świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego oraz TSUE, nie budzi wątpliwości, że konsekwencją stwierdzenie niedozwolonego charakteru postanowienia w umowie kredytu może być jej nieważność. Wskazuje się przy tym na niedopuszczalność uzupełniania przez sąd krajowy umowy przez zmianę nieuczciwego warunku na podstawie przepisu prawa krajowego, a także częściowego utrzymania w mocy nieuczciwego warunku umowy przez usunięcie elementów decydujących o takim jego charakterze, jeżeli prowadziłoby to do zmiany treści umowy (zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 2012 r., III CZP 11/20, OSNC.2021, nr 6, poz. 40; uchwała Sądu Najwyższego - zasada prawna - z dnia 7 maja 2021 r., III CZP 6/21 OSNC 2012, nr 9, poz. 56; wyroki

TSUE z dnia 3 października 2019 r., C- 260/18 oraz z dnia 29 kwietnia 2021 r., C-19/20).

Z motywów zaskarżonego wyroku wynika, że Sąd Apelacyjny, stwierdzając abuzywność klauzuli walutowej (klauzuli ryzyka walutowego) oraz klauzul spreadowych, uznał, że ich wyeliminowanie z umowy nie prowadzi do jej upadku; pozostaje ona umową kredytu złotowego, z oprocentowaniem przyjętym w tej umowie (uwzględniającym stała marżę Banku oraz aktualne stawki DBCHF). Tymczasem – jak przyjmuje się w orzecznictwie Sądu Najwyższego – aprobowanym przez skład orzekający wyeliminowanie niedozwolonych klauzul kształtujących mechanizm indeksacji, określający główne świadczenie kredytobiorcy, prowadzi do przekształcenia kredytu złotowego indeksowanego do waluty obcej w zwykły kredyt złotowy (nieindeksowany), oprocentowany według stawki powiązanej ze stawką LIBOR. Wyeliminowanie zaś ryzyka kursowego, charakterystycznego dla umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i uzasadniającego powiązanie oprocentowania ze stawką LIBOR stanowi ingerencję w treść umowy równoznaczną z przekształcenie jej w umowę o istocie i charakterze, odbiegającym od zgodnego zamiaru stron (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134 oraz z dnia 11 grudnia 2019 r., 382/18, nie publ. i powołane tam wyroki TSUE: z dnia 14 marca 2019 r., C_118/17 i z dnia 5 czerwca 2019 r., C – 38/17).

Sąd Apelacyjny nie rozważał wskazanych wyżej konsekwencji stwierdzenia abuzywności klauzul kształtujących mechanizm indeksacji, choć – w świetle utrwalonego stanowiska judykatury – winien to uczynić z urzędu (zob. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego w sprawie III CZP 7/21 i powołane tam orzecznictwo). Nie pozwala to skutecznie odeprzeć podniesionych w skardze kasacyjnej pozwanej zarzutów naruszenia prawa materialnego, zmierzających do podważenia oceny ważności umowy kredytu mającej stanowić źródło wierzytelności objętej żądaniem pozwu.

Stwierdzenie abuzywności postanowień umowy poddanych kontroli wymaga – z uwagi na konsekwencje prawne wynikające z tego stwierdzenia – poinformowania o tym stron procesu i wezwania ich do kontradyktoryjnego

przedyskutowania tej okoliczności w sposób przewidziany w tym celu przez krajowe prawo procesowe. Kredytobiorca – należycie poinformowany o konsekwencjach abuzywności klauzuli – może bowiem wyrazić zgodę na jej obowiązywanie. Również ta kwestia nie była przedmiotem rozważań Sądu Apelacyjnego, co nie pozwala również odeprzeć zarzutów podniesionych w skardze kasacyjnej powoda.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c. orzekł, jak w sentencji.